

הלכת אומר
אע"פ

דעתן יצו השופך הדמים

(10) אע"פ קמאין (ר"ל)

אע"פ קמאין ר"ל ור"ל ע"פ

רב גידל הוה מהפך בהדין
ארעא אול רבי אבא זבנה אול רב גיד
קבליה לרבי זירא אול רבי זירא וקבליה לר
יצחק נפחא אמר ליה המתן עד שעלא
אצלנו לדגל כי סליק אשכחיה אמר ליה ע
מהפך בתרדה ובא אחר ונמלה הימנו מא
אמר ליה 'נקרא רשע ואלא מר מאי מעמ
עבד הכי א"ר לא הוה ידענא השתא נמ
ניתבה ניהליה מר א"ל זבוני לא מזבנינ
לה דארעא קמייחא היא ולא מסמנא מילח
אי בעי במתנה נישקליה רב גידל לא נדור
לה דכתיב וישונא מתנות יחיה רבי אבא לא
נדח לה משום דהפך בה רב גידל לא מר
נדח לה ולא מר נדח לה ומיתקריא ארעא

כ"ע - (פ)

מהפך בהדין ארעא . מחור
עליה לקטטה : קבליה . קבל עליה
ספר דברי לעקתו לר' זירא : לדגל .
בשורשין בהלכות הדגל היו מקבלין
פני הרב : עני המהפך בתרדה .
מחור אחריה לזכות בה מן ההפך
או שיחגנה לו בעל הבית : נקרא רשע .
שורד לחי חבירו : לא הוה ידענא .
רב גידל מהפך בה : דארעא
קמייחא . זו היא לי הראשונה שלקחתי
משלם : ולא מסמנא מילחא . חינה
סומן טוב שימכור אדם מקחו הראשון :
ארעא דרבנן . הפך לתלמידים :

ת"ס פ"ע - ר"ל יצו

ר"ל פ"ע

ר"ל פ"ע ר"ל פ"ע

אע"פ קמאין (ר"ל)

פני חטן ע"פ (ק"ל)

אע"פ קמאין (ר"ל)

ואומר ר"ל
דאיסור דמהפך דנקט הכא לא שייך
אלא דוקא כשרואה העני להרויח
בשכירות או כשרואה לקטט דבר אחד
וחבירו מקדים וקונה והוי דומיא דרב
גידל ומש"ה קאמר דנקרא רשע כי
למה מחור על זותא שטרה בה חבירו
יך וישהכר במקום אחר אבל אם
היתה החררה דהפך ליכא איסור
שאם לא זכה בנחת לא ימנא אחרת

אע"פ ר"ל (פ)

אלא כי אמרי'
נקרא רשע דדוקא בתרדה שאז רואה
ליקח לפי שאז ימנא לקטט במקום
אחר או בני מהפך להשכר בצעל
הבית שאם בא אחר ושכר בה הוי
רשע שמעו שאף הוא ימנא להשכר במקום אחר אבל בני מהפך לזכות מן ההפך אי נמי במתנה ליכא משום עני המהפך בתרדה וכדאמרין
בפרק המגבל (דף ק"ה) דבמתנה לית בה משום דינא דבר מלרא דאלמא כבי הא ליכא משום ועשיה השכר והשוב ואע"ג דכפרק לא יחזור (דף
ק"ה) אמרי' דמתיקין מגורם הרג מן הרג כמלא ריאת הרג ואע"ג שהוא דבר של הפקר הא יבזיק החס טעמא משום דגנים יאבי סירא וכל
שקדוב לו כמלא ריאת הרג כעלדין דשו . ודאמרין בפרק הגזקין (דף ע"ג) דעני המגבל בראש היום מה שתחזיקו אסור ואע"פ שלא נעל ונתן
לו שאני החס שטרם בהם להפילם והא דעת רמ"ם ז"ל והדמ"ב ז"ל סובר כדברי רש"י ז"ל שאפילו במתנה נקרא רשע וזו שגשית לענין
לה מעבדין לזוהי הימע הייט טעמא שלא הוא בלבד מחור אחריה שארי כל העניים מהפכים כמותו אחר הפאה וכן דעת רמ"ם ז"ל ומ"מ
בפרק המהפך בתרדה ובא אחר ונמלה ממנו איט נקרא רשע לפי שהעשיר מני לו לחס בביתו או ליקח משכנו ואע"ג (ו) דהא עובדא דרב
גידל מוכח דבעשיר הבא ליקח שייך נמי (ח) דינא דעני המהפך בתרדה ה"מ במקח קרקעות לפי שאין הקרקעות מתיין ליקח :

אע"פ קמאין (ר"ל)

א"ל המהפך אחר דבר לקנותו או לשכרו
בין קרקע בין ימטלטלים ובא אחר וקנאו
א"ל נקרא רשע והוא הדין לרוצה להשכיר
עצמו אצל אחר ויוש אומרים שאם בא לזכות
בהפקד או לקבל מתנה מאחר ובא אחר וקדמו
אינו נקרא רשע כי כיון שאינו דבר המצוי לו במקום אחר . ויוש אומרים דלא שניא .

הגה וסברא הראשונה נראה עיקר (א) ואפילו לסברא זו דוקא בעני אבל בעשיר לא א"ל
לא נ' בדברי' שאינו מנוי דאז אפילו בעשיר מקרי רשע ועיין לעיל סימן קנ"ו סעיף
ה' וכל זה לא מיירי אלא כשכר פסקו הדמים שזיניהם ואין מחוסרין אלא הקנין
אבל אם מחוסרין עדיין הפסיקה שהמוכר רוצה בכך והקונה רוצה יותר בזול מותר

לאחר לקנותו כיצן אם המוכר גוי או ישראל

אע"פ ר"ל (פ)

סימן רל"ו סעיף א' א' נקרא רשע . ומכרין עליו צניח הכנסת שעשה מעשה רשע כזה :

בענין מהפך בחררה בלא ידע

י"ט סיון תשי"ב

מע"כ ידידי הרה"ג מהר"ר אפרים דיקשטיין שליט"א

הנה בדבר מה שאחד היה אצלך בדבר לשכור אותך ללמוד איזה שעות עם הלמידים אחדים בימי הקיץ ואתה חשבת שהוא צריך ליתן לך תשובה בדבר גמר השכירות והוא חשב שאתה צריך ליתן לו תשובה ולכן הלך ושכר את חברך ואתה טוען שחברך אסור להשכיר עצמו מדין מהפך בחררה וחברך טוען שלא ידע שאתה רצית להשתכר אף שידע שדבר עמך בזה אבל חשב מכיון שבא אחיכ אצלו לשוכרו ודאי השבת לו שאינך רוצה ושניכם רוצים לידע דעתו.

הנה בש"ע הו"מ סימן רל"ז לא הוכר חלוק בין ידע השני שהראשון החזיר אתה הדבר לקנותה או להשכיר עצמו או לא ידע דסתמא נאמר הדין משמע שאף בלא ידע יש עליו חיוב אם אינו רוצה להקרא רשע להחזיר ולמכורו להראשון ולמסור קשכירות להראשון. וכן מפורש בקידושין דף ג"ט ש"י אבא לא היה ידע דרב גידל היה מהפך בהתא ארעא ומ"מ א"ל ר' יצחק נפחא השתא נמי ניתבה ניהליה מר אלמא דאפילו בלא ידע אם לא יתבה לרב גידל היה נקרא רשע.

ואף שיש קצת להקשות אם היה אסור מדינא לר' אבא להחזיק הקרקע איך לא קבל המעות ונגרם ע"י זה שר' גידל לא נחית לה ולא נתקן כלום. דהא האיסור הוא כדי שתהיה השדה לר' גידל והרי כיון שר' גידל אינו רוצה בכתבה ולא נחית לה היה לו לר' אבא בשביל זה ליקח המעות אף שלא מסמנא מלתא. אלא משמע קצת דמדינא כיון שלא ידע לא היה מחייב להחזירה לרב גידל אלא מצד מדת חסידות ולכן לא היה מחייב בשביל מדת חסידות לומר על מה שלא מסמנא מלתא דהא נחשב כהפסד. ומה שלא נחית לה כיון שאינו מחייב להפסיד בשביל זה אולי חשש שאם נחית לה לא יאמינו לו שלא ידע ויחשוורו ששעה איסור. נראה דאינו כלום דמדת חסידות לא היה תובע ר' יצחק נפחא מר' אבא ולומר לו השתא נמי ניתבה ניהליה מר אלא משמע דמדינא הוא שאף בלא ידע הו' האיסור אם ישאר בהקרקע שהפך בה ר' גידל. ול"ד למה שאיתא בב"מ דף פ"ג בהגוה שקולאי דתברו

הנה ענין מהפך בחררה בלא ידע

לרבב"ח חביתא דחמרא ואמר לו רב שיתן להו גלימיהו וגם אגרייהו מצד ארחות צדיקים תשמור. דשם נראה דהוא מדין כופין על הצדקה כיון שהיו עניים ולא היה להם מה לאכול שלכן כפתו באמירתו שמתחייב למחול להם תביעתו מה שהחייבם לו השקולאי על הפשיעה שלא נזהרו בשמירתם וממילא מחייב להם אגרייהו. ומטעם זה לא היה יכול רבב"ח לומר שמדין צדקה אין מוטלין עליו יותר מעל כל בני העיר. דהחייב עליו היה למחול תביעתו שבני העיר אין מחייבין מדין צדקה ליתן להם מעות שישלמו לו וממילא היה מוטל זה רק עליו.

ומדויק לפ"ז מה שהביא קרא דלמען תלך בדרך טובים שלכאורה איזה משמעות יש בקרא זה שצריך לומר על ממונו. ובשלמא לרש"י הו"י שפירשי שהוא למד שצריך לילך לפנים משורת הדין ניתא שטובים עושים לפנים משה"ד כמפורש בני עיר-אבל. התוס' ב"מ דף כ"ד כתבו שמצד לפנים משה"ד אין לו להפסיד ממונו ולהכי לא מייתי הקרא דאשר יעשו עיי"ש א"כ איך למדין מדרך טובים שצריך להפסיד ממונו. אבל למה שבארתי ניתא דטובים אינם נושים בחביריהם כשיודעין שאין להם שאסור זה מקרא דלא תהיה לו יכנושה כמפורש בב"מ דף ע"ה. וכן אינם נוטלים משכח בעצמם אף לא באופן ניתח כדאיתא שם בדה ק"ג שאסור. והחזיר בכאן צריך לומר דהיו גלימיהו מתחלה אצל רבב"ח שזה מותר לעכב לכן מצד דרך טובים יש להו להחמיר שאף שגלימיהו מונחין אצלם מתחלה יתנהגו כמונחין אצל החייב להם שלא ישקלו גלימיהו לתתוים ושלא יהיו נושים בו כיון שיודעין שאין לו זה אמר רב לרבב"ח שיתנהג בדרך טובים זה. והיה סבור רבב"ח שלא אמר לו שימחול אלא שיחזיר להם גלימיהו וישאר החוב בעצם עלייהו שישלמו כשיתעשרו וממילא אין צריך ליתן אגרייהו. ומצד צדקה אינם מוטלין עליו יותר מעל כל בני העיר. ואמר לו רב שמצד ארחות צדיקים תשמור יש לו למחול להם כיון שהם עניים ואין להם לשלם וברוב הפעמים לא מצוי שיתעשרו כמפורש בגיטין דף ל' דעני שיתעשר לא שכחא אף לעשירות קצת כהסך שלא יוכל ליקח מעשר עני. ולכן בשביל חשש רחוק יש לצדיקים למחול שלא ישאר להו ולא ישלם. וממילא מאחר שעליך למחול הרי מחייב אתה לשלם להם אגרייהו מדינא כיון שהם אין חייבין לך כלום.

עכ"ם ממה שאיר יצחק נפחא דניתבה ניהליה הוא מדינא שלא יהיה רשע. וחזינן שהוא נקרא רשע אף בלא ידע אם לא יתבה ניהליה. ואף

ו) ענין מהפך בחררה בלא ידע

שלמעשה לא לקחה ר' גידל מ"מ נסתלק האיסור מר' אבא כיון שהיה ר' גידל יכול לקבלה ורק בשביל מדת חסידות דשונא מתנות יחיה לא רצה לקבל לא היה יכול בשביל זה למנוע סלוק האיסור מר' אבא. ולכן סתמו הפוסקים שאסור מדין מהפך בחררה ולא חלקו בין ידע ללא ידע משום דאף בלא ידע הוא מדינא. לכן טענה זו דלא ידע אינה טענה. ועיין בפ"ת סק"ב הביא מתשובת חמדת שלמה דבשונא דלא ידע אין עליו שום דין כלל ומה שאמר ר' יצחק נפחא לר' אבא ניתבה ניהליה מר הוא רק למדת חסידות והוא דבר תמוה אצלי ולא נכון כלל. וכ"ש שא"א לומר כן למשי"כ שם דאינו מתקן כלל המעשה רשע שעשה אם לא שעושה כן דרך תשובה וחריטה. שלא היה שייך מדת חסידות להחזיר דתשובה לא שייך כיון שלא ידע וצ"ע בכונתו. וגם מסתבר שיש להחשיב זה כידע. דכיון דידע שחברו היה מהפך היה לו לשאול ממנו אם האמת שאינו רוצה להשתכר ולא לסמוך אהשערות בעלמא ועל אמירת אחרים אלא היה לו בעצמו לשאול ומלא שאל הוא כידע. ולכן ודאי יש בזה משום מהפך בחררה. אך לבעל חמדת שלמה.

אך יש לדון בזה אם לא אפשר להשתכר אצל אחרים שאולי יש לדון כהפקר ומתנה שפליגי הוראשונים והרמ"א כתב שם וסברא הראשונה נראה עיקר שאין בכזה דין מהפך בחררה כיון שאינו יכול למצא במקום אחר. אבל הוא רק כשמלאכה אחרת לא יעשה בשום אופן שייך לומר שאם בעיר זו ליכא מקום למצא להשתכר לתלמידים אחרים הוא כהפקר ומתנה. אבל אם גם מלאכה אחרת היה עושה הוא כסתם פעולה שיש בזה משום מהפך בחררה. ודבר זה לא ידוע לי ואתה וחברך ששניכם הם יראי ה' תבררו בין עצמכם איך לדון בזה.

גם יש לדון בהא שכתב הרמ"א דאם היו מחוסרין עדיין הפסיקה שהמוכר רוצה בכך והקונה רוצה יותר בזול מותר לאחר לקנותו, אבל כבר כתב הפרישה והטבא בפ"ת סק"ג שהוא באופן שהלוקח הלך מהמוכר ואמר לא אתן יותר מזה שנתבטל המקח אבל כשמתעסקים בפיוטקו זה להוסיף זה לגרוע ולולא שבא השלישי היו משוים נפשם יש בזה דין השגת גבול ומהפך בחררה עיי"ש וכמובן ענין זה הוא בכאן דדאי היו משוים נפשם ויש בזה משום מהפך בחררה.

ויש לדון אם יש מעין דין עני המהפך לענין קדימה בקבלת חפץ או שירות במקום שיש תור, ובספר הזהרה בממון חבריכם דן בזה, והנלענ"ד שמהלכה זו ומדברי הפוסקים משמע דמה שיצטרך הראשון לטרוח ולבזבז זמן, אין זו סיבה שיצטרך לתת לו, ולפי"ז אין בעקיפת תור משום עני המהפך, אמנם אם ידוע שלא כל הממתנינים בתור יקבלו, ה"ז כהפקר ומציאה, אלא שאפשר דכיון שעפ"י מנהג הבא ראשון וזכה לקבל ראשון, יש לעולם צד זכות לראשון בתור, אע"פ שיש די לכולם, ומ"מ אם רוצה המוכר או נותן השירות להקדים לאחר, נראה שאין הראשון יכול לעכב מצד דין עני המהפך, אבל מצד מנהג, ואפשר שגם מצד עשיית הישר והטוב יש להמנע גם מזה.